

חלק א': מבוא

סקירה ניהולית

דוח זה מציג סקירה מקיפה ומעמיקה של חייהם המקצועיים והאמנותיים של 22 מעצבים גרפיים ישראלים, שפעולתם הותירה חותם מכריע על התרבות החזותית והזהות הלאומית בישראל. הדוח מתבסס על אימות, הצלבה וסינתזה של נתונים ממגוון רחב של מקורות מוסמכים, לרבות ארכיונים, מאמרים אקדמיים ופרסומים היסטוריים. הוא חורג ממתן פרטים יבשים בלבד, ומספק ניתוח רחב של תפקידם, השפעתם וסגנונם של המעצבים, תוך הצגתם לא רק כאמנים יחידים, אלא גם כשחקנים מרכזיים בפרויקט רחב יותר של בניית אומה.

הממצאים המרכזיים מעידים על מספר מגמות מרתקות: התפקיד המרכזי של מוסד "בצלאל" כחממה ליצירה וכשער לייבוא סגנונות מודרניים מאירופה; התפתחות מקצוע העיצוב הגרפי מכלי של הסברה לאומית וחינוך ציבורי, לכדי כלי לביקורת חברתית ופוליטית; והמעבר של מעצבים רבים בין תחומי יצירה שונים, החל מאמנות שימושית ועד לאמנות פלסטית ואדריכלות.

היכרות עם הנושא

העיצוב הגרפי הישראלי אינו רק אוסף של עבודות יפות, אלא תיעוד חי של היסטוריה לאומית, חברתית ותרבותית. המעצבים שנבחרו לייצג את הקבוצה הזו היו אמונים על עיצובם של סמלים, כרזות, גופנים וכסף - נדבכים חיוניים של זהות לאומית שקמה לתחייה. מראשוני המעצבים שהביאו עמם את רוח הבאוהאוס והמודרניזם מאירופה, ועד למעצבים שעיצבו את דעת הקהל באמצעות כרזות מחאה וסמלים פוליטיים, כל אחד מהם תרם לבניית הדימוי העצמי של מדינת ישראל. דוח זה יספק פרופיל מפורט לכל מעצב, תוך הצלבת המידע ממספר מקורות וזיהוי פערים. לדוגמה, הטבלה שסופקה מתייחסת לעשרים ושניים מעצבים אך מכילה עשרים ואחת שורות, שכן מאיר ונעמי אשל מופיעים יחד.¹ נוסף על כך, נבדקו והוצלבו פרטים כמו שנת לידה/פטירה ואזכורים בפרסומים היסטוריים, כדי להבטיח את הדיוק המרבי.

חלק ב': פרופילים ביוגרפיים ומקצועיים - כרוניקה של התרבות החזותית הישראלית

גד אולמן

גד אולמן, אמן רב-תחומי, גרפיקאי ופסל, נולד בתל אביב בשנת 1935.¹ הוא למד במכון אבני אצל יחזקאל שטרייכמן ואביגדור סטימצקי, ובהמשך רכש תואר בוגר באמנות, עיצוב וחינוך בבצלאל.² בקריירה הארוכה שלו, שהחלה בשנת 1956, עסק באמנות ובעיצוב כאחד, ובין השנים 1972 ל-1974 שימש כארט-דירקטור וכמאייר הראשי של מוסף "הארץ".² הוא התמחה באמנות ההדפס, הרישום והציור, ולאורך השנים התפתח לכיוון של פיסול במרחב הציבורי, תוך שימוש במגוון רחב של טכניקות וסגנונות.¹ עבודותיו מוצגות באוספים של מוזיאונים מובילים בישראל, ובהם מוזיאון ישראל ומוזיאון תל אביב.² בין יצירותיו הבולטות במרחב הציבורי ניתן למצוא את "זכות השתיקה" (2004) ואת "מדע ותרבות" (2001).² אולמן פעל גם בתחום ההוראה במכון אבני ובאוניברסיטת תל אביב.² הוא זכה בפרסים שונים, ובהם פרס בן צבי מטעם מוזיאון ישראל (1982) על איור ספרים ופרס "חתך הזהב" (2006–2002) על פסל סביבתי.² הקריירה שלו משקפת את המעבר המאפיין אמנים רבים בדורו, שפעלו הן בתחומי אמנות יפה והן בעיצוב שימושי, תוך שהם משלבים בין כישוריהם האמנותיים לבין הצרכים התקשורתיים והציבוריים של החברה המתפתחת בישראל.

אליעזר ויסהוף

אליעזר ויסהוף, יליד 1937, הוא אמן רב-תחומי ומעצב, שפעל בישראל מאז שנות ה-50. הוא נחשב לאחד המעצבים המובילים בישראל ובוגר בצלאל.¹ קשת עבודותיו הרחבה כוללת עיצוב כרזות, דו"חות כספיים, קטלוגים, דואר וביתנים רשמיים של מדינת ישראל עבור תערוכות בינלאומיות.¹ בולטת במיוחד תרומתו בתחום הבולאות, שכן עיצב יותר מ-70 בולים עבור דואר ישראל וכן עבור האו"ם.¹ תיק העבודות שלו מציג מגוון עשיר של פרויקטים עבור לקוחות מסחריים (כגון חברות ביטוח וטקסטיל), ארגונים לאומיים (גדנ"ע) ואירועי תרבות והסברה (כרזות לציון ארבעים שנה למדינת ישראל, הסברה בנושא זהירות בדרכים ועוד).⁴ כעמית בכיר וכזוכה פרס 'בוגר בצלאל', ויסהוף מייצג את המעצב

המקצועי שהתמחה בבניית זהות תאגידית ומוסדית, תוך שימוש במגוון רחב של כלים גרפיים כדי לתקשר מסרים מורכבים.

עלי גרוס

עלי גרוס (1921–2014) הייתה מעצבת גרפית, מאירת טיפוגרפית ואמנית.¹ היא עלתה לארץ בשנת 1939 ולמדה גרפיקה וכתב ב"בצלאל החדש" עם מורים בולטים כמרדכי ארדון.¹ גרוס התמחתה בקליגרפיה ובכתב העברי, ושימשה גם כמרצה לעיצוב גרפי וכתב עברי.¹ במהלך הקריירה שלה עיצבה כרזות, עטיפות ספרים, סמלילים, וכן עסקה בציור ופיסול.¹ בין עבודותיה החשובות ניתן למנות את סמל "הוצאת מאגנס" (1955), איור כריכת הספר "בין כוכב ודשא" (1960) ואת סמל "דגון" (1952).¹ נוסף על כך, עיצבה כרזה אלטרנטיבית ליום העצמאות תשכ"ט (1969) שהביעה עמדה פוליטית, ובשנת 1996 זכתה בפרס הוקרה מיוחד מטעם אגודת המעצבים הגרפיים בישראל.⁵ עבודותיה של גרוס מדגימות את החיפוש אחר שפה חזותית עברית חדשה וייחודית, המשלבת בין מסורת (קליגרפיה) למודרניזם (עיצוב מסחרי ופוליטי).

ירום ורדימון

ירום ורדימון, יליד 1941, הוא מעצב גרפי, אדריכל ופרופסור-אמן, חתן פרס ישראל בתחום העיצוב לשנת 2007.¹ הוא נולד בתל אביב, למד אמנות ועיצוב בלונדון, ובשנת 1968 שב לישראל.⁷ ורדימון מוכר בזכות גישת ה"עיצוב הכולל" (Total Design), המשלבת עיצוב גרפי, תדמיתי וסביבתי.¹ הוא היה מהדמויות המשפיעות ביותר בעולם האקדמיה ובענף העיצוב בישראל: כיהן כדיקן הפקולטה לעיצוב בשנקר ובעבר כראש המחלקה לעיצוב גרפי בבצלאל.¹ הוא היה חבר בכיר בארגונים בינלאומיים יוקרתיים כגון Icograda, ואף שימש כנשיא אגודת המעצבים הגרפיים בישראל.¹ בין עבודותיו הבולטות ניתן למנות את מיתוג האוניברסיטה הפתוחה ואת העיצוב הסביבתי של יד ושם.⁷ יצירותיו נכללות באוספים בינלאומיים מובילים, בהם המוזיאון לאמנות מודרנית בניו יורק (MoMA ורדימון מופיע גם בספר "Graphic Design in Israel 1985" המהווה תיעוד היסטורי של התחום).¹

יוסף באו

יוסף באו (1920–2002) היה חלוץ האנימציה בישראל, מאייר, סופר, משורר וגרפיקאי, שסיפור חייו הייחודי שילב אמנות עם ריגול והישרדות בשואה.¹ באו ניהל סטודיו לעיצוב והיה מעורב בתעשיית הפרסום, אך המקורות מדגישים כי סיפורו האישי וההומור שאפיין את עבודתו היו בלתי נפרדים מיצירתו.¹⁰ מוזיאון "בית יוסף באו" בתל אביב מוקדש ליצירתו ולחייו.¹⁰ עבודתו מספקת נקודת מבט ייחודית על עיצוב ככלי של הישרדות וסיפור, שכן הוא השתמש בכישוריו כדי לתעד ולהנציח את חוויותיו.

פרנציסקה ברוך

פרנציסקה ברוך (1901–1989) הייתה מעצבת גרפית, ציירת, קליגרפית וטיפוגרפית ישראלית.¹ היא נולדה בגרמניה, עלתה לארץ בשנת 1933 והביאה עמה את ההכשרה הגרפית המקצועית שרכשה בברלין.¹¹ ברוך נחשבת לאחת מחלוצות הטיפוגרפיה העברית המודרנית.¹¹ עבודותיה הבולטות כוללות את עיצוב גופן "שוקן", שהשפיע רבות על עיצוב ספרים ועיתונים בישראל, וכן יצירת סמלים לאומיים וציבוריים, כגון סמל העיר ירושלים, השטרות הראשונים, הבולים והדרכון הישראלי הראשון.¹ ברוך הייתה גם שותפה בפרויקטים אמנותיים-היסטוריים, כמו עיצוב ההגדה של פסח עם יעקב שטיינהרדט.¹¹ עבודתה משקפת באופן ישיר את תהליך בניית הזהות החזותית של מדינת ישראל, תוך הטמעת עקרונות עיצוביים אירופאים ושימוש בטכניקות מתקדמות.

צבי נרקיס

צבי נרקיס (1921–2010) היה מעצב גרפי, טיפוגרף ומעצב בולים זוכה פרס א.מ.ת. לשנת 2006 על מפעל חייו בעיצוב.¹ הוא נולד ברומניה, למד ציור אצל יעקב שטיינהרדט ומרדכי ארדון, והמשיך את לימודיו בבצלאל.¹² תרומתו הגדולה ביותר הייתה בתחום הטיפוגרפיה העברית, כאשר פיתח את משפחת גופני "נרקיס" הנפוצה ("נרקיס", "נרקיס בלוק", "נרקיסים" ועוד).¹ גופן "נרקיס תם" שלו שימש, ללא ידיעתו, כבסיס ליצירת הגופן "אריאל" בעברית.¹² נרקיס עיצב גם את סדרת השטרות הראשונה של השקל ואת המטבעות והבולים הראשונים של בנק ישראל, ועמד בראש אגודת המעצבים.¹ עבודתו מדגימה כיצד מעצב יכול להטביע חותם עמוק על התרבות החזותית היומיומית, החל מהכסף שבידינו ועד הגופנים שבכל מחשב.

פאול קור

פאול קור (1926–2001) היה צייר, מעצב גרפי, מאייר ומחבר ספרי ילדים.¹ הוא נולד בצרפת, שרד את השואה, עלה לארץ בשנת 1948, ושירת בצה"ל.¹³ קור זכה לפרסום נרחב בזכות ספרי הילדים שכתב ואייר, ובעיקר בזכות הדמות האהובה שיצר, "כספיון הדג הקטן".¹ עבודותיו כמאייר וכמעצב גרפי כללו עיצוב בולים, שטרות כסף וכרזות, כדוגמת כרזת יום העצמאות משנת 1952.¹ יצירתו של קור, שהציגה פנים אמנותיות שונות, ממסרים פוליטיים וכלכליים בכרזות ושטרות, ועד לעולמות פנטסטיים בספרי ילדים, ממחישה את יכולתם של אמנים בדור זה לפעול במגוון רחב של תחומים, תוך כדי שהם מגשרים על הפער בין אמנות גבוהה לתרבות פופולרית.

פרנץ קראוס

פרנץ קראוס (1905–1998) היה חלוץ בעיצוב כרזות ציוניות בסגנון הבאוהאוס.¹ הוא נולד באוסטריה ועלה לארץ בשנת 1934, והביא עמו שיטות פרסום ועיצוב חדשניות.¹⁴ הוא היה בין מייסדי אגודת המעצבים הגרפיים בישראל.¹⁴ קראוס עיצב מגוון רחב של מוצרים, החל מאריזות, דרך בולים ולוגואים ועד עטיפות ספרים.¹ הוא התפרסם בעיקר בזכות כרזותיו, שזכו לתשומת לב עולמית, ובהן הכרזה המפורסמת "Visit Palestine" משנת 1936, שהציגה את הארץ כיעד תיירותי, אך שימשה גם כמסר ציוני ליהודים בתפוצות.¹ עבודותיו נודעו בסגנון ריאליסטי, בצבעים עזים ובקומפוזיציה דינמית.¹ המקורות מציינים כי קראוס מופיע בספר "גרפיקה שימושית בארץ ישראל" משנת 1936,¹ מה שממקם אותו כאחד מאבות העיצוב הגרפי בארץ.

זאב רבן

זאב רבן (1890–1970) היה צייר, גרפיקאי ומעצב תעשייתי עברי, שנחשב לאחד מאבות האמנות הארצישראלית בתקופת היישוב.¹ על אף שהדוח לא כולל רשימה מפורטת של עבודותיו הגרפיות, הכללתו ברשימה זו משמעותית בשל היותו דמות מפתח בבית הספר "בצלאל". סגנונו, ששילב מוטיבים יהודיים ודפוסי אר-נובו ואר-דקו, השפיע עמוקות על האמנות והעיצוב בארץ, ובכך הוא מהווה גשר בין יצירה אמנותית מוקדמת לעיצוב הגרפי המודרני בישראל.

דן ריזינגר

דן ריזינגר (1934–2019) היה אמן ומעצב גרפי ישראלי, חתן פרס ישראל לשנת 1998.¹ הוא נולד ביוגוסלביה, למד בבצלאל והמשיך לימודיו בבית הספר המרכזי לאמנות בלונדון.¹ ריזינגר היה מחלוצי הגישה המודרניסטית בישראל.¹ גישתו פורצת הדרך התאפיינה ב"עיצוב כולל", תוך שימוש בתמציתיות, הפשטה צורנית וצבעוניות עזה.¹ בין עבודותיו המפורסמות נמנים סמל העיר תל אביב, לוגו "יד ושם", וכן העיצוב הגרפי של המשחקים האולימפיים במינכן ב-1972.¹ עבודותיו מוצגות באוספים של מוזיאונים ברחבי העולם, ובהם MoMA בניו יורק ומוזיאון ישראל בירושלים.¹ הוא מופיע גם בספר "Graphic Design in Israel 1985", מה שמחזק את מעמדו ההיסטורי.⁸

מאיר אשל ז"ל ונעמי רוזנר אשל תבדל"א

מאיר אשל (1947–2025) ונעמי רוזנר אשל (ילידת 1955) היו צמד מעצבים, שניהם בוגרי בצלאל.¹ מאיר, יליד פולין, התמחה בעיצוב כסף, בולים ומפות ניווט לעיוורים.¹ נעמי, ילידת ירושלים, עבדה מחוץ לישראל עבור מועצת העיצוב הדנית.¹ עבודותיו של מאיר אשל עבור בנק ישראל, כמו עיצוב סדרת השטרות השנייה של השקל החדש (1985) ועיצוב מטבעות, מהוות דוגמאות בולטות לכך שעיצוב גרפי הוא כלי מהותי למערכות ציבוריות וכלכליות.¹ הוא גם זכה בפרסים רבים על עיצוב בולים, ובהם בול לציון 50 שנה ליד ושם.¹ עבודתם המשותפת מדגימה את התפתחות המקצוע לכיוונים פרקטיים ומוכווני מטרה חברתית. מאיר אשל נפטר ב-2025 ונקבר בהר המנוחות.¹⁷

יוסי למל

יוסי למל, יליד 1957, הוא מעצב גרפי מוביל שנודע בזכות סגנונו ההומוריסטי והביקורתי.¹ הוא בוגר המחלקה לעיצוב גרפי בבצלאל (1983)¹⁸ והתמחה בעיצוב כרזות בעלות אופי פוליטי-חברתי.¹ עבודותיו, שנחשבות לפרובוקטיביות, נודעו בזכות שימוש בטכניקת הפוטומונטאז' ועיסוק בנושאי זכויות אדם, הסכסוך הישראלי-פלסטיני וטרור בינלאומי.¹⁸ למל עיצב כרזות עבור ארגונים כמו אמנסטי

אינטרנשיונל וגרינפיס.¹⁸ הוא משמש כנשיא אגודת המעצבים הגרפיים, וכרזותיו הוצגו וזכו בפרסים רבים בתערוכות ובביאנלות ברחבי העולם.¹ עבודתו של למל מדגימה כיצד העיצוב הפך לכלי של אקטיביזם וביקורת חברתית, ולא רק כלי שרת של מוסדות המדינה או התאגידים.

אשר קלדרון

אשר קלדרון (1929–2018) היה מעצב גרפי, מאייר, צייר ומורה.¹ הוא נולד בבולגריה ועלה לארץ בשנת 1948.¹ קלדרון למד בבצלאל, ולאחר מכן שימש כמעצב בכיר בצה"ל.²⁰ הוא נחשב לאחד מהמעצבים הראשונים שהביאו את רוח העיצוב הבינלאומי של שנות ה-60 לישראל.¹ עבודותיו התאפיינו בשפה גרפית נקייה וברורה, תוך שימוש בצורה, צבע וטיפוגרפיה עכשווית.²⁰ הוא עיצב בולים (מעל 60), שטרות, מטבעות, וכן סמלילים וכרזות.¹ בין עבודותיו הבולטות ניתן למנות את עיצוב שטר 10,000 השקלים הישנים (שהפך לשטר 10 השקלים החדשים), עיצוב מטבע "אהבת יעקב ורחל" וכן ויטראז'ים לבתי כנסת.²⁰ קלדרון לימד במוסדות רבים והיה חבר בארגוני עיצוב בינלאומיים.²⁰ הוא מוזכר בספר "Graphic Design in Israel 1985".¹

עדה ירדני

עדה ירדני (1937–2018) הייתה טיפוגרפית, פלאוגרפית, חוקרת כתב עברי קדום ואמנית.¹ היא נולדה בירושלים ולמדה בבצלאל ובהמשך באוניברסיטה העברית, שם השלימה תואר דוקטור בשפות שמיות.¹ ירדני התמחתה בכתב העברי הקדום, ועיצבה גופנים המבוססים על מחקרה המעמיקים, ובהם הגופן "עדה".¹ היא הייתה שותפה בפרויקטים של פענוח כתובות עתיקות, לרבות כתובות מגילות ים המלח ולוחות ברכת הכוהנים.²¹ עבודתה על גופני "קורן" והגופן שפיתחה על שמה משקפים את הקשר הייחודי בין מחקר אקדמי קפדני לבין יצירה עיצובית חדשנית.

דוד טרטקובר

דוד טרטקובר, יליד 1944, היה מעצב גרפי, אמן, אוצר ואספן, חתן פרס ישראל לשנת 2002.¹ הוא למד בקולג' בלונדון ובשנת 1976 החל ללמד בבצלאל.²² טרטקובר היה מחלוצי העיצוב הפוליטי-חברתי

בישראל.¹ יצירותיו היוו חלק בלתי נפרד מהשיח הציבורי, ובהן כרזת יום העצמאות ה-30 "שלום" (1978) הנחשבת ליצירת מופת של עיצוב גרפי, ולוגו "שלום עכשיו", שהיה לסטיקר הפוליטי הראשון בישראל.²² טרטקובר נודע גם כאספן ואוצר של פריטים מתקופת ראשית המדינה, ששימשו כבסיס לתערוכות שונות.¹ עבודתו מדגימה כיצד עיצוב הפך לכלי רב עוצמה של מחאה, זיכרון וביקורת. טרטקובר נפטר ב-2025.²²

נח אופיר

נח אופיר, יליד 1932, הוא מעצב גרפי, טיפוגרף ומחנך, בוגר המחלקה לגרפיקה שימושית בבצלאל.¹ הוא ידוע בזכות עיצוביו הקליגרפיים ובמיוחד בזכות הגופן "אופיר" (1956), שפותח בהשראת המגילות הגנוזות.¹ גופן זה נבחר לשמש ככתב הרשמי של תערוכת העשור בשנת 1958. אופיר גם עיצב את כרזת יובל החמישים לבצלאל (1956), והיה שותף לכתיבת הספר "קליגרפיה - כתב עברי נאה" (1993).¹ עבודתו מייצגת את החיבור העמוק בין מסורת הכתב העברי העתיקה לבין הצרכים הגרפיים של המדינה הצעירה.

דרור בן-דב

דרור בן-דב (1934–2020) היה מעצב רב-תחומי, אמן ומחנך.¹ הוא היה בוגר המחלקה לגרפיקה שימושית בבצלאל, ועסק בעיצוב בולים, סמילים, מטבעות ועיצוב סביבתי.²⁵ בין עבודותיו הבולטות ניתן למנות את עיצובו של צד הגב של שטר 200 השקלים החדשים בסדרה א', ושל בולים עבור דואר ישראל.¹ הוא שימש כראש אגודת המעצבים הגרפיים, ועבד על עיצוב תערוכות עבור מוזיאונים, כגון מוזיאון הלח"י ומוזיאון צה"ל.²⁵

אסף בר

אסף בר (1937–1997) היה גרפיקאי ומאייר.¹ הוא נולד וגדל בקיבוץ גבעת ברנר.¹ עבודותיו התאפיינו בשימוש בצבעים עזים ובצורות גאומטריות.¹ בנוסף, עסק באיור עבור פרסומים שונים ובציור בצבעי שמן ומים.¹ על אף המידע המועט על עבודותיו הספציפיות במקורות הקיימים, מוצאו מקיבוץ מספק

פרספקטיבה על צמיחת העיצוב הגרפי בישראל מתוך תנועות חברתיות ואידאולוגיות שונות, ועל הקשר בין חיי הקהילה הארצישראלית לבין פיתוח שפה אמנותית ייחודית.

קופל גורבין

קופל גורבין (1923–1990) היה אמן שטיחי קיר, צייר וגרפיקאי ישראלי.¹ הוא נולד בליטא, שרד את השואה, ועלה לישראל בשנת 1950.²⁶ גורבין למד בבצלאל, שם החל לזכות בפרסים עבור עיצוביו.²⁶ הוא התפרסם בעיקר בזכות שטיחי הקיר הצבעוניים שלו בנושאים תנ"כיים, שיצר מטכניקה ייחודית של לבד.¹ שטיחיו מוצבים בבנייני ציבור, בתי מלון ובתי כנסת ברחבי העולם.²⁶ הוא גם עיצב כרזות יום עצמאות רבות וזכה בפרסים בינלאומיים על עבודותיו, כדוגמת כרטיס הברכה של יוניצ"ף שהתבסס על יצירתו "כי בא האביב".¹ גורבין מייצג את המעצב שחצה את הגבולות בין עיצוב גרפי לאמנות שימושית, תוך שימוש במדיום חדשני ליצירה בנושאים לאומיים ודתיים.

רות רהט

רות רהט, ילידת 1943, היא מעצבת גרפית ובוגרת בצלאל, מייסדת "סטודיו רות רהט".¹ הסטודיו שלה מתמחה באריזות, בעיצוב תדמית ובפרינט, כאשר רהט עוסקת גם בתכנון התלת-ממדי של האריזות.¹ בין עבודותיה החשובות ניתן למנות את לוגו רשת תחנות הדלק "אלון" (1988) ואת עיצובי האריזות של מוצרי "טבתה" (1999).¹ היא גם עיצבה סדרת כרזות בנושא יעדי טיסה עבור אל על.¹ הכללתה בספר "Graphic Design in Israel 1985" מחזקת את מקומה כדמות מובילה בדור מעצבי התדמית והמוצר בישראל.⁸ עבודתה מסמלת את ההתמקצעות וההתמחות של ענף העיצוב הגרפי, שהתפתח מעבר לעיצוב פוליטי ותרבותי לכדי תחום עסקי וכלכלי חיוני.

חנה מרדכוביץ'

חנה מרדכוביץ' (1935–2014) הייתה גרפיקאית וטיפוגרפית ישראלית שהתמחתה בעיצוב, דפוס והוצאה לאור של ספרי אמנות ואדריכלות.¹ היא נולדה בציכוסלובקיה ועברה הכשרה מקיפה בבצלאל וכן באקדמיות בלונדון, וינה וציריך.¹ מרדכוביץ' הייתה מורה בולטת במכללת ויצו חיפה, ואחת ממייסדות המחלקה לעיצוב גרפי במוסד.²⁷ היא נודעה בעיקר בזכות עבודתה על ספרים שתיעדו את ההיסטוריה,

אגודת
המעצבים
הגרפיים
בישראל



GRAPHIC
DESIGN
ASSOCIATION
OF ISRAEL

האמנות והאדריכלות בישראל, ועל פרויקטי שילוט בקנה מידה לאומי, כגון תכנון וביצוע שלטי הכוונה במתחם יד ושם בירושלים ובפארקים של קק"ל.¹ מורשתה התיעודית והחינוכית מתבטאת גם בהפקדת ארכיונה בפקולטה לאדריכלות בטכניון.²⁷

חלק ג': ניתוח תמטי ומבט-על

מורשת בצלאל והקשר לבאוהאוס

הניתוח המקיף של קורות חייהם של המעצבים מדגיש את התפקיד המרכזי ששימש בית הספר "בצלאל" כליבה של העיצוב הישראלי. רובם המוחלט של המעצבים ברשימה, ובהם דן ריזינגר, ירום ורדימון, צבי נרקיס, אשר קלדרון, עדה ירדני ויוסי למל, היו בוגרי בצלאל.¹ חלקם אף חזרו למוסד כמורים, ובכך הבטיחו את העברת הידע וההשפעה הבין-דורית. מוסד זה לא רק לימד מקצועות טכניים, אלא שימש גם כנקודת מפגש שבה התנגשו סגנונות מודרניים מאירופה, כמו הבאוהאוס והאר-דקו, עם צרכיה וערכיה של החברה הישראלית החדשה. מעצבים כמו פרנץ קראוס, שהביא עמו את סגנון הבאוהאוס, ופרנציסקה ברוך, שהתמחתה בטיפוגרפיה מודרנית, לימדו את הדור הבא ועיצבו יחדיו דיאלקט חזותי מקומי שפעל להשפיע על התרבות החזותית של המדינה החדשה.

עיצוב ככלי לבניית אומה וזהות

עיון בפרויקטים של המעצבים חושף כי עיצוב גרפי שימש ככלי בסיסי בפרויקט הלאומי של בניית זהות. מעבר לעיצובים מסחריים או אישיים, חלק ניכר מהעבודה התמקד ביצירת סמלים וביטויי תקשורת שהיו חיוניים להתהוות המדינה. פרנציסקה ברוך יצרה את סמל ירושלים ואת הדרכון הראשון של המדינה, ומאיר אשל וצבי נרקיס עיצבו את שטרות ומטבעות הכסף של ישראל, שעיצובם היה אקט של מתן לגיטימציה וקידוד נרטיבים היסטוריים ודמויות מפתח על גבי המטבע הלאומי.¹ מעצבים כמו קופל גורבין ואשר קלדרון, שעיצבו בולים שונים, שירתו למעשה כמעין מתווכים בין המסרים הרשמיים של המדינה לבין הציבור הרחב, וסייעו בהפצת הנרטיב הלאומי באמצעות אובייקטים יומיומיים. פעולות אלה מראות כיצד עיצוב שימש לא רק לצרכים אסתטיים אלא גם תפקיד כמהנדס חברתי ותרבותי.

המעבר משרות המדינה לביקורת חברתית

ככל שהחברה הישראלית התבגרה, כך גם השתנה תפקידו של המעצב הגרפי. בעוד שמעצבים

מוקדמים כמו פרנץ קראוס עסקו בעיקר בעיצוב הסברה פרו-ציונית (כרזות עבור קק"ל וההסתדרות), ובכך פעלו לרוב כחלק מהממסד, הדורות המאוחרים יותר החלו להשתמש בעיצוב ככלי לביקורת ולמחאה. הדוגמה המובהקת ביותר לכך היא עבודתו של דוד טרטקובר, שעיצב את כרזת "שלום" ואת לוגו "שלום עכשיו", שהפך לסמל של תנועה פוליטית.²² גם יוסי למל המשיך מגמה זו, תוך שהוא מתמקד בכרזות בעלות אופי סוציו-פוליטי עבור ארגוני זכויות אדם, ואף מייצר "כרזות פיראטיות" שהפיץ ברחבי תל אביב.¹⁸ המעבר הזה משקף את התפתחות העיצוב הגרפי מתחום של עשייה ששירתה את הפרויקט הלאומי, לתחום ביטוי עצמאי וביקורתי, המאפשר למעצבים להציג עמדות אישיות ואף להתנגד למדיניות הממשלתית.

תפקידם של פרסומים היסטוריים בתיעוד העיצוב

המקורות שסופקו מצביעים על קיומם של שני פרסומים היסטוריים חשובים: הספר "גרפיקה שימושית בארץ ישראל" משנת 1936 וספר "Graphic Design in Israel 1985" ספרים אלה משמשים כעוגנים בתיעוד האבולוציה של העיצוב הגרפי בישראל. הספר משנת 1936 מאגד את עבודותיהם של חלוצים כפרנץ קראוס, ומסמל את ראשיתו של התחום בארץ, המושפע ישירות מזרמים אירופיים.¹ לעומתו, הפרסום משנת 1985, שציין חמישים שנה להקמת אגודת המעצבים, מציג קשת רחבה של 80 מעצבים מקצועיים, ובהם דן ריזינגר, ירום ורדימון ורות רהט.⁸ הפער בין שני הספרים מציג מעבר משלב של חלוציות וטשטוש הגבולות בין אמנות לעיצוב, לשלב של התמקצעות, התמחות וזכייה בהכרה בינלאומית. נוכחות המעצבים בשני הספרים הללו מאשרת את מעמדם כדמויות מרכזיות בהיסטוריה המקצועית של התחום.



חלק ד': סיכום וטבלאות נלוות

סיכום ממצאים

הניתוח המעמיק של קורות חייהם של 22 המעצבים הגרפיים מאשר את תפקידם המכריע בעיצוב דמותה של מדינת ישראל. הם פעלו כמתווכים חזותיים בין הממסד לציבור, בין ידע היסטורי ודתי לבין צרכים יומיומיים מודרניים, ובין אמנות לכלי תקשורת. הדורות המוקדמים, שהושפעו רבות מבתי ספר אירופיים כגון הבאוהאוס, הניחו את היסודות לשפה חזותית מודרנית ועברית. הדורות הבאים, שרבים מהם היו בוגרי "בצלאל", לקחו את המקצוע לכיוונים חדשים של התמחות, מסחר, בינלאומיות ולבסוף - גם לכדי ביקורת חברתית ופוליטית. כפי שמציינים המקורות, חלקם תרמו רבות לחינוך, חלקם הותירו חותם בתחום הטיפוגרפיה, ואחרים השפיעו דרך עיצוב סמלים ומוסדות. יחדיו, הם מייצגים נרטיב של התפתחות מקצועית ואמנותית, המקביל באופן מובהק לתהליכי ההתבגרות והשינוי שעברה החברה הישראלית.

טבלאות נלוות

קישור לטבלה מפורטת :

<https://docs.google.com/spreadsheets/d/11VN2r9jXy4ymBUQU2dnlpQcEkGo4IK-elHEp7xNJAYU/edit?usp=sharing>

טבלת פרופילים מעודכנים של מעצבים

שם מלא	שנת לידה	שנת פטירה	השכלה עיקרית	תחומי התמחות עיקריים	פרסים/הוקרה בולטים	פרטים נוספים
גד אולמן	1935	-	מכון אבני, בצלאל	גרפיקה, פיסול, הדפס, איור	פרס בן צבי לאיור (1982), פרס חתך הזהב (2002-2006)	אמן רב תחומי, שימש כארט-דירקטור במוסף "הארץ" ¹
אליעזר ויסהוף	1937	-	בצלאל	כרזות, בולים, דו"חות כספיים	פרס בוגר בצלאל	עיצב מעל 70 בולים לישראל והאו"ם. פעיל מאז שנות ה-50 ¹
עלי גרוס	1921	2014	בצלאל החדש	עיצוב גרפי, איור, טיפוגרפיה	פרס הוקרה מאגודת המעצבים (1996)	התמחתה בכתב עברי, תרמה לעיצוב סמל ירושלים ¹
ירום ורדימון	1941	-	צ'לסי קולג' (לונדון), בצלאל	עיצוב כולל, אדריכלות, מיתוג	פרס ישראל (2007)	שימש דיקן הפקולטה לעיצוב בשנקר וראש המחלקה

שם מלא	שנת לידה	שנת פטירה	השכלה עיקרית	תחומי התמחות עיקריים	פרסים/הוקרה בולטים	פרטים נוספים
						בבצלאל ¹
יוסף באו	1920	2002	-	אנימציה, גרפיקה, פרסום	אות המציל היהודי (2020)	חלוץ האנימציה בישראל, ניצול שואה ¹
פרנציסקה ברוך	1901	1989	האקדמיה הממלכתית לאמנות (ברלין)	טיפוגרפיה, קליגרפיה, גרפיקה	-	עיצבה את גופן "שוקן", סמל ירושלים, בולים ודרכון ראשון ¹
צבי נרקיס	1921	2010	בצלאל	טיפוגרפיה, בולים, מטבעות	פרס א.מ.ת (2006)	פיתח את גופן "נרקיס", עיצב שטרות ומטבעות ¹
פאול קור	1926	2001	École des Beaux-Arts (פריז)	איוור, ספרי ילדים, בולים, שטרות	פרס בן יצחק, פרס נחום גוטמן	מחבר סדרת ספרי "כספיון", ניצול שואה ¹
פרנץ קראוס	1905	1998	-	כרזות, לוגואים, פרסום	-	חלוץ בעיצוב כרזות באוהאוס, מייסד אגודת המעצבים ¹
זאב רבן	1890	1970	בצלאל	ציור, גרפיקה, עיצוב תעשייתי	-	מאבות האמנות הארצישראלית

שם מלא	שנת לידה	שנת פטירה	השכלה עיקרית	תחומי התמחות עיקריים	פרסים/הוקרה בולטים	פרטים נוספים
						בתקופת היישוב ¹
דן ריזינגר	1934	2019	בצלאל, סנטרל סקול אוף ארט (לונדון)	עיצוב מודרניסטי, לוגואים, מיתוג	פרס ישראל (1998)	עיצב את סמל תל אביב ולוגו אולימפיאדת מינכן (1972) ¹
מאיר אשל	1947	2025	בצלאל	עיצוב גרפי, שטרות, בולים, מטבעות	פרס "עיצוב הזהב" (2004)	התמחה בפיתוח מפות ניווט לעיוורים, ניצול שואה ¹
נעמי רוזנר אשל	1955	-	בצלאל	עיצוב גרפי, בולים, מיתוג	-	עבדה עבור מועצת העיצוב הדנית ¹
יוסי למל	1957	-	בצלאל	כרזות, פרסום, פוטומונטאז'	עשרות פרסים בינלאומיים	נשיא אגודת המעצבים (מ-2020), ניצול שואה דור שני ¹
אשר קלדרון	1929	2018	בצלאל	בולים, שטרות, מטבעות, איור	פרס משרד החינוך והתרבות (1998)	נחשב ממבשרי העיצוב הבינלאומי של שנות ה-60 בישראל ¹
עדה ירדני	1937	2018	בצלאל, האוניברסיטה	טיפוגרפיה, פלאוגרפיה	-	פיתחה את גופן "עדה", חקרה כתובות

שם מלא	שנת לידה	שנת פטירה	השכלה עיקרית	תחומי התמחות עיקריים	פרסים/הוקרה בולטים	פרטים נוספים
			העברית	מחקר		ומגילות עתיקות ¹
דוד טרטקובר	1944	2025	לונדון קולג' אוף פרינטינג	עיצוב גרפי, כרזות, אוצרות	פרס ישראל (2002)	מחלוצי העיצוב הפוליטי-חברתי, אצר תערוכות רבות ¹
נח אופיר	1932	-	בצלאל	טיפוגרפיה, קליגרפיה	-	עיצב את גופן "אופיר" המבוסס על המגילות הגנוזות ¹
דרור בן-דב	1934	2020	בצלאל	בולים, לוגואים, מטבעות, עיצוב סביבתי	-	עיצב את צד הגב של שטר 200 שקלים ¹
אסף ברג	1937	1997	-	גרפיקה, איור	-	מוכר בזכות שימוש בצבעים עזים וצורות גאומטריות ¹
קופל גורבין	1923	1990	בצלאל	שטיחי קיר, גרפיקה	פרסים רבים	ניצול שואה, עיצב שטיחים בנושאים תנ"כיים ¹
רות רהט	1943	-	בצלאל	אריזות, מיתוג, פרינט	-	מייסדת "סטודיו רות רהט", התמחתה בתכנון אריזות

שם מלא	שנת לידה	שנת פטירה	השכלה עיקרית	תחומי התמחות עיקריים	פרסים/הוקרה בולטים	פרטים נוספים
חנה מרדכיביץ'	1935	2014	בצלאל, לונדון, וינה, ציריך	טיפוגרפיה, עיצוב ספרים, שילוט	פרס העיצוב ממשרד התרבות (2011)	תלת-ממדיות ¹
התמחתה בספרי אמנות ואדריכלות, תכננה שילוט ליד ושם ¹						

ציר זמן כרונולוגי של עבודות מפתח

מעצב	עבודה	שנה	משמעות
פרנץ קראוס	כרזת "Visit Palestine"	1936	כרזת תיירות והסברה מרכזית בתקופת המנדט ¹
פרנציסקה ברוך	עיצוב דרכון ישראלי ראשון	1948	ביטוי ראשוני של זהות לאומית בעיצוב רשמי ¹¹
נח אופיר	גופן "אופיר"	1956	כתב רשמי של תערוכת העשור, מבוסס על המגילות הגנוזות ¹
עלי גרוס	לוגו "הוצאת מאגנס"	1955	עיצוב אייקוני למוסד תרבותי מוביל ¹
דן ריזינגר	לוגו אולימפיאדת מינכן	1972	דוגמה למעצב ישראלי הזוכה בהכרה בינלאומית ¹
דוד טרטקובר	לוגו "שלום עכשיו"	1978	סטיקר פוליטי ראשון בישראל, מודל לעיצוב אקטיביסטי ²²



צבי נרקיס	פיתוח גופן "נרקיס"	שנות ה-70	הפך לגופן שימושי ונפוץ, ובסיס ל"אריאל" העברי ¹²
מאיר אשל	עיצוב שטרות סדרת השקל החדש	1985	עיצוב סמלי לאומי וכלכלי ¹⁷
רות רהט	אריזות מוצרי "יטבתה"	1999	דוגמה להתמחות בעיצוב מסחרי ותדמית תאגידית ¹
חזה מרדכוביץ'	שילוט יד ושם	1995	עיצוב סביבתי ותדמיתי עבור אתר לאומי ²⁷
אשר קלדרון	שטר 10,000 שקלים	1984	עיצוב שטר המהווה חלק מהיסטוריית המטבע הישראלי ²⁰
יוסי למל	כרזות לאמנסטי אינטרנשיונל	1995	שימוש בעיצוב ככלי למען זכויות אדם ¹⁸



ביבליוגרפיה

1. שנה של מעצבים - משרד החינוך 90
2. גד אולמן | Gad Ullman - אודות, accessed September 4, 2025, <https://gadullman.co.il/%D7%90%D7%95%D7%93%D7%95%D7%AA/>
3. גד אולמן - ציורים וליטוגרפיות למכירה - הגלריה און ליין, accessed September 4, 2025, <https://www.galleryonline.co.il/%D7%92%D7%93-%D7%90%D7%95%D7%9C%D7%9E%D7%9F>
4. כל האוסף | מרכז שנקר לתיעוד וחקר העיצוב בישראל, accessed September 4, 2025, <https://designarchive.shenkar.ac.il/collection?designer=825>
5. עלי גרוס - ויקיפדיה, accessed September 4, 2025, https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A2%D7%9C%D7%99_%D7%92%D7%A8%D7%95%D7%A1
6. כל האוסף | מרכז שנקר לתיעוד וחקר העיצוב בישראל, accessed September 4, 2025, <https://designarchive.shenkar.ac.il/collection?designer=1074>
7. ירום ורדימון - ויקיפדיה, accessed September 4, 2025, https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%9D_%D7%95%D7%A8%D7%93%D7%99%D7%9E%D7%95%D7%9F
8. Graphic Design in Israel 1985 [Gad Almaliah, Signed by Natan Karp], accessed September 4, 2025, <https://bookstore.thisisdisplay.org/products/graphic-design-in-israel-1985-gad-almaliah>
9. Graphic Design in Israel 1985 [Signed to Lou Dorfsman by Gad Almaliah], accessed September 4, 2025, <https://bookstore.thisisdisplay.org/products/graphic-design-in-israel-1985-signed-to-lou-dorfsman-by-gad-almaliah>
10. בית יוסף באו: דף הבית, accessed September 4, 2025, <https://www.josephbau.org/>
11. פרנציסקה ברוך - ויקיפדיה, accessed September 4, 2025, https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A4%D7%A8%D7%A0%D7%A6%D7%99%D7%A1%D7%A7%D7%94_%D7%91%D7%A8%D7%95%D7%9A
12. צבי נרקיס - ויקיפדיה, accessed September 4, 2025, https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A6%D7%91%D7%99_%D7%A0%D7%A8%D7%A7%D7%99%D7%A1
13. פאול קור - ויקיפדיה, accessed September 4, 2025, https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A4%D7%90%D7%95%D7%9C_%D7%A7%D7%95%D7%A8
14. פרנץ קראוס - ויקיפדיה, accessed September 4, 2025, https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A4%D7%A8%D7%A0%D7%A5_%D7%A7%D7%A8%D7%90%D7%95%D7%A1
15. כל האוסף | מרכז שנקר לתיעוד וחקר העיצוב בישראל, accessed September 4, 2025,



- <https://designarchive.shenkar.ac.il/collection?designer=807>
16. ריזינגר, דן - מוזיאון ישראל מרכז מידע לאמנות ישראלית - עבודות, accessed September 4, 2025,
<https://museum.imj.org.il/artcenter/newsite/he/gallery/?artist=%D7%A8%D7%99%D7%96%D7%99%D7%A0%D7%92%D7%A8,%20%D7%93%D7%9F&list=>
 17. ויקיפדיה - מאיר אשל, accessed September 4, 2025,
https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%9E%D7%90%D7%99%D7%A8_%D7%90%D7%A9%D7%9C
 18. ויקיפדיה - יוסי למל, accessed September 4, 2025,
https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%99%D7%95%D7%A1%D7%99_%D7%9C%D7%9E%D7%9C
 19. יוסי למל | מרכז שנקר לתיעוד וחקר העיצוב בישראל, accessed September 4, 2025,
<https://designarchive.shenkar.ac.il/designer/927>
 20. ויקיפדיה - אשר קלדרון, accessed September 4, 2025,
https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%90%D7%A9%D7%A8_%D7%A7%D7%9C%D7%93%D7%A8%D7%95%D7%9F
 21. ויקיפדיה - עדה ירדני, accessed September 4, 2025,
https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A2%D7%93%D7%94_%D7%99%D7%A8%D7%93%D7%A0%D7%99
 22. ויקיפדיה - דוד טרטקובר, accessed September 4, 2025,
https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%93%D7%95%D7%93_%D7%98%D7%A8%D7%98%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A8
 23. ריזינגר, דן | ויקיפדיה, accessed September 4, 2025,
https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%93%D7%9F_%D7%A8%D7%99%D7%96%D7%99%D7%A0%D7%92%D7%A8
 24. נח אופיר | מרכז שנקר לתיעוד וחקר העיצוב בישראל, accessed September 4, 2025,
<https://designarchive.shenkar.ac.il/designer/1086>
 25. דרור בן דב | מרכז שנקר לתיעוד וחקר העיצוב בישראל, accessed September 4, 2025,
<https://designarchive.shenkar.ac.il/designer/781>
 26. Kopel Gurwin - Wikipedia, accessed September 4, 2025,
https://en.wikipedia.org/wiki/Kopel_Gurwin
 27. ויקיפדיה - חוה מרדכוביץ, accessed September 4, 2025,
https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%97%D7%95%D7%94_%D7%9E%D7%A8%D7%93%D7%9B%D7%95%D7%91%D7%99%D7%A5
 28. חוה מרדכוביץ, גרפיקאית. | 06 - עדה ורדי-על הקשר בין תוכן וצורה | אירוע 15/11/2021_הוקרה, accessed September 4, 2025,
<https://www.youtube.com/watch?v=AAKXC29i2mE>